

T a m á s s y Zdenkó: Elvtársak! Ezt az alapos és kimerítő előadást röviden szeretném kiegészíteni azzal, hogy zenés vígjátékról lévén szó, a zenéről is beszélnünk kell valamit, hiszen ez egy ilyen műfajnál elválaszthatatlan. De formailag mégis el kell választanunk.

~~Érdekes zenei témák és kérdések~~

Azt hiszem, mindnyájan egyetértünk abban, hogy legjobb felkészültségű muzsikusaink egy részére hárul az a feladat, hogy az u.n. "könnyűzenét" kivezessék a kozmopolita szalonzenélés ingoványából, kifejezési eszközeit, formáit kiragadjuk a megmerevedett rossz sablonokból, és így alkalmassá tegyék a műfajt arra, hogy tartalmában a valóságot tükrözze, magasabb művészi igényeket kielégítő színvonalon.

Kerekes János az a muzsikustípus, akit kitűnő szakmai felkészültsége és könnyed, világos dallamalkotó invenciója szinte kötelez arra, hogy ennek a feladatnak a megoldására harcra induljon, ennek a nevével ellentétben kétségkívül nem könnyű, de rendkívül fontos és megtisztelő feladatnak a megoldásáért élvonalban megkezdje a harcot.

Kerekes az utóbbi időben több ízben is sikeresen nyult a könnyűzenéhez. Jónéhány népszerű dala, táncdala, egy rendkívül nagy sikerű rádió-operettje, a "Dalol az Ifjúság" és a "Fővárosi Operett Színházban bemutatott" R "Palotaszálló - amelyet Bródy Tamással tár-

szulva komponált - azt mutatja, hogy nemcsak a probléma jelentőségét ismerte fel, hanem mint zeneszerző tudatosan igyekezett a felmerülő kérdéseket megoldani. Így a most vitára kerülő Állami Áruház zenéjében már olyan zeneszerzővel állunk szemben, aki tanulmányozta a könnyűzene kérdéseit, aki ismeri a felmerülő problémákat és aki saját zeneszerző munkájában már tuljutott az első kísérletezések stádiumán.

Ha röviden jellemezni szeretném az Állami Áruház ~~ja~~ zenéjét - ami kiszakítva a szövegekönyv, a vers és zene egészéből, nem lehet teljesértékű - azt mondanám: könnyen megjegyezhető dallamok, egyszerű, de nem banális formák, tehát egyszerű, világosan áttekinthető formák, ami szintén a népszerűséget segíti elő, a kellemes harmonizálás, általában tánc^s jellegű ritmusok és jólhangzó, helyenként igen szellemes hangszerelés, - ezek a főbb jellemző dolgok. ~~Az Áruház~~ Operett Színház nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy Kerekes zenéje a lehető legjobb előadásban szólaljon meg. Itt bizonyos fokig kapcsolódva Vámos elvtárs kritikájához ~~kapcsolódva~~ meg kell mondanom, hogy a színházban rendkívül megnőtt a zenei igényesség, akár a zenekarra gondolunk, akár a Kórusra. Mindezen felül pedig lényeges minőségi különbség van operettszínészeink mai éneklése és a régi burzsoá zenés vígjátékokban hallott u.n. éneklés között. Elég, ha a nyitókép ~~ssasztus-~~ka jelenetének szólójára, vagy az I. felvonás fináléjára utalok. Fel-tétlenül zenei igényességre van, hogy olyan ~~qua-~~litásu énekesekkel énekeltek az itt előforduló epizód szerepeket, mint Gyenes Magda, vagy Tekerés Sándor, amire a burzsoá színpadon játszott zenés vígjátékokban példa nem volt.

Rátérve a darab zenéjére, a régebbi zenés vigjátékok fokozatosan sá-
nyultak el, mert kétségtelen, hogy a régebbi zenés vigjátékok nagy sze-
repeinél ezzel a jelenséggel még nem igen találkoztunk. Ez az elsatnyu-
lás nagymértékben arra vezethető vissza, hogy prózai színészeink álta-
lában nem tudnak énekelni és ezért "játszották" ezeket a darabokat.

Ennek következtében kialakult ebben a műfajban egy speciális műfaj,
a parlandó stílus, ami nem az a parlandó, ahogyan azt általában értjük,
mert valahogyan az éneklés és a beszéd között van úgy, hogy a színész
amikor éppen bírta, elkapott egy foszlányt a dallamból és azt énekelni
kezdte és ahol nem bírta akár fent, akár lent, átsapott prózába, egy
bizonytalan fekvésű prózába. Így ingadozott az ének és a beszéd között,
darabokra törve és értelmetlenné téve a dallamot, amely ezért kénytelen
a zenekarba visszavonulni, a szöveg diszkrét kíséretévé. Ha megnézzük
a régi zenés vigjátékok színházi partitúráit az egyes számok lehetet-
len fekvésit, igazolják ezt a megállapítást, amit errenézve tettem. Nyil-
vánvaló tehát, hogy a zenei nyelv megújodása ebben a műfajban csak
akkor lehetséges, ha, ha a színpadi tolmácsolás igényesége egyidejűleg
megnö. Magyarul: széles ívelésű nagy dallamokat csak igazi énekes képes
elnekelni. Hogy ez mennyire így van, bizonyítja az Állami áruház Ilonka
szerepe. Kerekes János azért írhatott emberi érzelmeket tükröző, egész-
séges, szép dallamokat, mert Petres Zsuzsa hangja és énektudása ezt lehe-
tővé tette, őt egyenesen igényelte. És megfordítva: Petres Zsuzsa ~~xxxx~~
azért tudott maradéktalan élvezetet nyújtani, mert a szerző lehetőséget
adott neki arra, hogy kibonthassa kitűnő énekesi kvalitásait.

Az Állami áruház zenéje nem betétzene, ami ennek a műfajnak a múltból
maradt egyik jellegzetes hibája, hanem szervesen kapcsolódik a darab-
hoz, része annak. Az egyes számok szorosan simulnak ahhoz a szituáció-
hoz, amelyben megjelennek, kifejezik és jól kifejezik - azt a hangulatot,
amely a megfelelő helyre jellemző.

Itt van például az első felvonás elején a tercett, amely

Dániel kartárs dicséretét zengi, hogy van-e nála okosabb ember és jobbkereskedő. A groteszk szituációban a zene is groteszk elemekre épül. Ez megnyilvánul az igénytelen, de nem színvonalatlan dallamocskában és elsősorban a parodisztikus hangszerelésben. A groteszk eleme egyébként igen sok számban játszik szerepet, ami abból adódik, hogy a darabban szereplő figurák jó része ezen a síkon mozog, és a zene ezeket a szerepeket ennek megfelelően jellemzi. A "Nincs egyebem kegyeden kívül" kezdetű duett vidám hangja teljesen megfelel a színpadi helyzetnek és az utolsó előtti taktusban alkalmazott ritmikai botlással ötletesen jellemzi Boriska temperamentumát és Klinkó kartárs furcsa esetlenségét.

Az első kép fináléját igen jónak tartom. Intonációjában szerencsésen egyesíti a népdalt és a tömegdalt. A kabátot vásárló kalauzpár intonációja, -amennyire meg tudtam figyelni első hallásra - mint verze, az áruház dolgozóinak tömegdalszerű ~~szöveg~~ kara, mint refrén, nagyon jó ötlet. Mindamellett, hogy a két intonáció szerencsésen jön elő egymás után, még a régi nagyoperett legjobb hagyományai alapul. Kerekes is érezhette, hogy ebben a számban nagyon jól fogta meg, mert a továbbiakban, -elsősorban a fordulópontokon - igen sokszor reminiscenciák formájában, mintegy vezérmotívumként használja.

Kerekes lírai készsége legjobban Ilonka figurájának zenei jellemzésében bontakozik ki. Meg kell mondanom, hogy Ilonka zenei jellemzése egészen kitűnő. Gondoljunk csak a nyitóképbe beágyazott dalra, vagy az I. felvonás 2. képének szerelmi kettősére, -"Nem szavakat várok tőled". Ebben a számban vérbeli operettmuzsikát hallunk, helyesen megfogott magyar intonációval. A szerelmespár második duettje, -"Egy kis szív kell" - szélesen ivelt dallamu keringő, amely amellett, hogy lehetőséget ad teljesértékű éneklésre, újabb lírai elemekkel bővíti Ilonka alakjának zenei jellemzését.

Erőteljesen jellemzi Kerekes zenéje a darab negatív figuráit is. Elsősorban érzem ezt Dancs és a titikárnő duettjében. A verze háromnegyedes, ugynevezett mondán valcert persziflál, a refrén groteszk fox. E kettő így együtt kozmopolita jellegűt ad az egész számnak, ami ebben

az esetben karakterizáló erőt képvisel, a hangszerelés ellensúlyozza, mégpedig úgy, hogy a szám intonációja és a hangszerelés ellentéte mintegy állásfoglalást jelent, azt mondhatnám, hogy a zeneszerző a zenekarban kommentálja a színpadon ágáló humoros figurát és vigyáz arra, hogy nevetségessé váljon és ne szimpatikussá. Ez rendkívül helyes, ha arra gondolunk, hogy néhány mondatnál előbb Dancs arról beszél, hogy a harc még csak most kezdődik. A későbbiekben ennek a számnak a motivumát használja a szerző az ellenség jellemzésére. Ezzel a zenével fordul át a kép az irodából az áruházba, ahol a kozmopolita jampecek és jampecnők mintapéldányai tolonganak a pénztár előtt. Ugyanez a motivum itt már nem humoros, hanem leplezetlenül mondja ki: megkezdődött a harc. Itt már harcról van szó a színpadon.

Különsen jól érezhető a humor és a szatíra különbözősége Kerekes zenéjében, ha összehasonlítjuk a furószámot a III. felvonásbeli Ilonkaé. Daniel-Glaziusz tercettjével. Itt az előbbiben a zene jellemző ereje ellenszenvessé teszi a színpadon ágáló humoros figurákat, az utóbbi számban a vidám intonációjú polkaszerű dal a szereplők pillanatnyi ellentétes hangulatából adódó szituációt jellemzi egyszerű, szimpatikusan humoros zenei eszközökkel, mert hiszen arról van szó, hogy Ilonka szomorú és fel akarják vidítani.

Igen szerencsésnek találom a naptár-quartett hangját. Ebben a számban a darab pozitív hőse kerül groteszk helyzetbe és a szerző ezt zeneileg is groteszk eszközökkel fejezi ki, mégis anélkül, hogy a hőse jellemzően nevetségessé válnék. Kócsis figurája zeneileg is azért sikerült elsősorban, mert a szám tréfás népdal intonációjára épült. Szeretném zárjelben megjegyezni, hogy a szerzők nagy érdeme többek között az is, hogy eltörölték az operettfigurák merev jellemhatárait. A műfaj sablonjához tartozott ugyanis, hogy a lírát és a humort külön figurák képviselték.

Arra gondolok, hogy ~~egy~~ egy operettben vagy zenés vígjátékban a szerelmespáron soha nem lehetett nevetni, a komikus pedig csak hülyeségeket csinált. Ebben a darabban pedig Ilonkának és Kocsisnak együtt és külön-külön is több mulatságos megnyilvánulása van, igen sokat lehet mosolyogni, derülni a szerelmespáron is. Ugyanakkor pedig a komikus, Dániel leleplezi az ellenséget, tehát nemcsak hülyeségeket csinál.

Azt hiszem, kicsit rendszertelenül, mégis bizonyos összekapcsolással - a nagy kórusjeleneteket kivéve - minden számról beszéltem. Hátra van még Glauziusz bácsi sanszonja. Darvas Szilárd remek szövege és Feleki Kamill kitűnő alakítása, amely szintén elsősorban a szöveget hangsúlyozza, meglehetősen háttérbe szorítja a sanszon zenéjét, pedig ezt a sanszonzenét egészen kiválónak tartom. Gondoljunk itt arra, hogy a sanszonnak komoly forradalmi hagyományai vannak, és hogy a sanszont az idők folyamán a burzsoá színpad teljesen megfosztotta régi mivoltától, vagy a szentimentalizmus, vagy ~~pedig~~ ^{pedig} a pornográfia szolgálatába állította. Ebben a számban a sanszon zeneileg is a legjobb hagyományokra támaszkodott, és én a ~~xxx~~ sanszon zenéjében határozottan érzem a forradalmi dalok intonációját.

Most a nagy zenésjelenetéről szeretnék néhány szót szólani, a finálékról és a nagy kórusjelenetekről. Azt hiszem, hogy méreteiben a nyitányból kinövő első kép a legnagyobb. Csasztuskák, zenekari közjátékok váltják egymást, és az Ilonkát alakító Petress Zsuzsa első dala is szervesen belepül. Azt hiszem, méreteiben ez a legnagyobb zenei egység. Viszont a darab szerkezeti hibájának tartom - bár rendkívül nehéz probléma előtt állhatott Kerekes - hogy ezek után nemsokára újra hasonló jellegű zenei képet kellett felépíteni az áruház nyitásának ábrázolására. A darab elején, amikor az áruház alkalmazottai bejönnek, a muzsikálás zeneileg sikeres és

jól megoldott. Nyilvánvaló azonban, hogy nem lehet azonos helyzetet rövid időn belül másodszor is ugyanolyan jellemző erővel ábrázolni. Érzésem szerint a zene és a színpad is ezt mutatja. A második mindenképpen ismétlésnek hat, mégha anyagában nem is azonos az elsővel. Így történik ez érzésem szerint itt is, amikor a zene másodízben is az ébredő és benépesedő áruházat festi, holott ezt egyszer már megtette.

Az I.felvonás fináléját - amint azt már előbb mondtam - a darab legjobb pozitív zenei megnyilatkozásának tartom. A II.felvonás fináléját viszont, amelyben az áruházban megérkezik az utánpótlás, nem tartom elég erőteljesnek, különösen ha az előbbivel összehasonlítom. Itt dől el a drámai konfliktus, a darab mondanivalója itt kulminál: népi demokráciánk ereje, gazdagsága visszaverte a reakció támadását. Érzésem szerint a II.felvonás fináléjának kellene zeneileg is a darab csúcspontját képeznie, amint hogy a III.felvonás zárójelenete - amely lényegében az I.felvonás fináléjának anyagára épült - méltó lírai befejezést ad a gazdag mondanivalóju darabnak.

Összefoglalva tehát a mondottakat, megítélésem szerint Kerekes zenéjének elsősorban a líra és a humor a fő erőssége. A szereplők jellemzése is erőteljes és kifejező, a hiányosságot a zene drámai funkciójában érzem. Azt hiszem, ez az oka annak, hogy az Állami Áruház zenés vígjáték és nem operett. Kétségtelen - és ezt már más összefüggésben említettem is - hogy a zene mindenütt szerves egységet képez a darabban. Tehát sehol sem indokolatlan, megadja a helyzetek hangulati alátámasztását, jellemzi a szereplőket, nem állítja meg a cselekményt, sőt néha még tovább is viszi. Például Ilonka és Kocsis II.felvonásbeli kettősében, ahol a szerelmesek a szám során békülnek ki, vagy a III.felvonás

tercettjében, amellyel a szomorkodó Ilonkát sikerül felvidítani. Azonban a darab igazi drámai forrponjtaiaink - a felvonásvégeket kivéve - néma marad a zenekar, nem szólal meg, például a kabátvásárlásnál, ahol érzésem szerint a mennyasszonyoknak már az ének erejével is kellene a kabátot magának követelni, vagy pedig Kocsis és Ilonka összeveszésénél az áruházban, majd továbbá Ilonka kiutasításánál az áruházból drámai zenés jelenetben történhetnék. Ugyanigy komoly lehetőség nyílt volna a reakció áruházi támadásának, a szocialista kereskedelem helytállásának és az ellenség leleplezésének zenei ábrázolására a vásárlók és áruháziak kórusának zenei szembeállítására. A III. felvonásban a szerelmesek is két mondat prózával békülnek ki, utána pedig eléneklik az egyik duett rövid reminisztenciáját.

Moát a "Két veréb" paródiáról szeretnék beszélni. Előrebocsátom, hogy az ilyenfajta komédiázást nagyon szeretem, és rendkívül jól szórakoztam rajta, de az az érzésem, hogy Kerekes Jánosnak, akinek ilyen jó zenei humorérzések és jellemző készsége van, módja lett volna e helyett a szám helyett olyan zenei karikatúrát adni, amely rendkívül hasznos lett volna éppen a könnyűzene burzsoa maradványai elleni harcban.

Bár a feladatom az, hogy a zenéről beszéljek, engedjék meg, hogy egyetlen, szórszálhasogatásnak tönkeltő apróságot megemlítsek, ami a szövegben megütötte a fületem. Az I. felvonás második képében a csasztuska-brigád vezetője megkérdezi Dánielt, vajjon ki lesz az új vezérigazgató, mert a csasztuska már megvan, csak a nevét akarják beleírni. Köztudomásu, hogy a csasztuskákban jellegzetes dolgokat énekelnek az egyes emberekről, és a személyek ismerete nélkül nem is lehet csasztuskát írni. Jobb lenne tehát, ha azt mondanák, hogy amíg nem tudják meg

a vezérigazgató nevét, addig a esasztuskát sem tudják megírni.

Végül szeretném a zeneileg igényesen felépített és rendkívül frissen, údén előadott balettképet megdicsőíni, amelyet egészen kiválónak tartok, s amely nekem, mint hallgatónak igen nagy örömet szerzett.

Összefoglalva: az Állami Áruház véleményem szerint egyik legjobban sikerült zenés vígjátékunk, amelynek politikai jelentőségét nemcsak abban látom, hogy gyorsan és sikeresen tükrözi a közelmúlt politikai eseményeit, formába önti a kiélezett problémákat, s ezzel lényegében az operett legértékesebb hagyományait eleveníti fel, hanem abban is, hogy Kerekes elvtárs résztvesz a könnyűzenei műfaj felújításáért folytatott harcban, és ezzel példát mutat több jófelkészültségű muzsikusunknak. Hiányossága a zenének az, hogy nem aknázza ki eléggé a darab drámai lehetőségeit, s ezáltal - minden pozitívuma ellenére - bizonyos fokig hátrében marad a próza mögött.

Ahogy a Fővárosi Operett Színház a legutóbb a Szeli~~tyei~~ aszonyoknál a daljáték, úgy most az Állami Aruháznál a magyar nezes vígjáték útján tett lépést előre.

Virányi László karigazgató, Bródy Tamás és Gyulai-Gaál Ferenc karnagyok komoly részesei ennek az eredménynek, nem kevésbé részesei Márkus Éva és Mikó András, akik mint muzsikuserendezők igen sokat tettek a zene maradéktalan érvényesítéséért. Azt hiszem, a telt házak, az emberek jóízű, őszinte nevetései során, a nyílt színi taps, röviden: a siker amit a darab egyre igényesebbé váló közönségünk előtt estéről-estére arat, - igazolja azokat, amiket most itt megpróbáltam elmondani. /Taps./